

ACC. N:R M. 14753: 1-8

Landskap: *Skåne* Upptecknare: *R. A. Svensson, Björnarps*
Härad: *L. Nils ö. V. Göinge* Berättare: " " " "
Socken: *Höja ö. Hänglinge* Berättarens yrke: *f.d. kvantör och folkbokställare*
Uppteckningsår: *1958* Född år *1871 i Höja*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Boskapskötet. s. 1-8.

N. M. 60

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforsk-
ning vid Lunds universitet

Brev!

M. 14753.

Folklivsarkivet.

Då jag sänder medföljande, vill jag meddela, att det finnes en hel del i frågelistan, som jag inte kan besvara. Jag har emellertid gjort mitt bästa och svarat på så mycket, jag kunnat. Lantbruk och boskapsskötsel äro ju intimt förenade, och jag har ju någon kunskap i de båda näringsgrenarna. Ämnet var därför synnerligen intressant att taga befattning med. Jag föreställer mig, att speciellt med lantbruk kunde mycket förknippas, men det kommer kanske en annan gång. Jag har emellertid upptecknat så mycket, jag visste i ärendet.

Med utmärkt högaktning

R. A. Grewson

Tjörnarp den 16 oktober 1958

Kreaturesstockens storlek har varit mycket olika med hänsyn till åkerarealen, men jag kommer säkerligen sanningen mycket nära, om jag påstår, att man haft ett djur för varje har åker. I Höja fanns ingen ängsmark att tala om, men i Häglinge var mycken sådan. Huruvida man satt boskapens antal i förhållande till ängarnas avkastning, är mig obekant.

Betesplatser

I Häglinge, där det finnes mycken skog, fingo kreaturen gå lösa och äta av skogsgräset, men både där och framförallt i Häglinge fingo trädorna-- då man hade trädor-- vara betesplatser. Man sådde säd och frön av baljväxter, vilke gävo ett utmärkt bete. För att inte djuren skulle nedtrampa det allt för mycket, högg man det av med lie. I Höja tjudrade man djuren på gräsvallarna. Den ena av de två skördades först, för att man skulle få hö; sedan då "grusken" vuxit upp, blevo djuren tjudrade där. Egenomligt nog hade lantgårdarna sin plats i ena änden av åkerarealen, vilket gjorde, att man i allmänhet hade mycket långt till andra änden av vången. Det fanns och finnes ännu gårdar i både Höja och Häglinge, där man från garden och till bortersta änden av åkern med säkerhet har 4 km eller däröver. Vid skogshemmanen i Häglinge hände det ofta, att djuren voro långt borta från hemmet, men man hade vant dem vid att komma hem, då mjälkning skulle äga rum. Kommo de icke, fick man kalla på dem, och det hjälpte Bete i byn. Det har hänt många gånger, att djuren gått på vä-

garna och avbetat gräs vid vägkanterna. Ibland kunde det se en smula riskabelt ut att komma genom en flock djur, men fanns det ingen tjur med, så var det hela ofarligt.

Bete på trädan.

Betet på trädan ägde naturligtvis rum på sommaren, och några andra djur ra djur än nötkreatur betade inte där. På den tid, det här är fråga om, hade man gott om får på vartenda lantbruk, men fåren fingo hålla till på andra platser.

Bete i hage.

Med "hage" menade man väl i allmänhet en inhägnad betesplats. Jag har också hört uttrycket "löväng" såsom synonymt med "hage". I en sådan hage, löväng, är det förnämligast björk, som växer. ("I Tjörnarp ha vi vackra lövängar, hagar") Sådana hagar lågo i allmänhet ett gott stycke från gården

Bete på äng. Enligt min uppfattning skulle en äng vara ett av "naturligt", (vilt) gräs beväxt fält, som avbäggas för att det skall bliva hö. Allmänna meningen bland lantbrukarna var säkert den, att detta "naturliga" gräs var mer mjölkdrivande än de odlade växtslagen. På ängen växa om varandra vissa buskarter samt en eller annan björk. Icke sällan fick ängen ligga så länge, att säf och andra växter togo överhanden. Då fick man sköta om jorden, och sedan fick den återigen komma med sitt naturliga gräs. I regel gödslades den aldrig; det fick vara nog med den spillning, djuren lämnade ifrån sig det ena året efter det andra.

Nötkreaturens raser .

För 60 à 70 år sedan hade man på de platser, jag känner, någon slags blandningsras, både ^{svarta}svarta och röda, men efter som tiden gick, kom säkert den ~~rasen~~ att taga överhand. Den hade man under många år, men den torde nog nu ha blivit utträngd av den bruna rasen. Man torde inte kunna utpeka några personer, som särskilt bidroga till att få bättre djur, men lantbruksmöten och utställningar av djur bidrogo säkerligen till att en och annan ville försöka med nyheter, och då det lyckades bra, så "smittade" det på andra.

Husdjurens namn . Naturligtvis hade djuren namn. Hade man inte mer än några stycken "kör", så hade de ofta namn efter färgen: ~~Röden~~, Svartan, Brunan, Spättan o.s.v. men där man hade t.ett tjugotal eller fler djur, där hade man namnplåtar med målade namn över varje djur, och det var, som Blanche säger, ofta så, att djuren fingo vackrare namn än människobarnen. Man hade sådana namn som Sabina, Rusina, Liljan, Blomman, Stjärnan, oc.s.v

Mjölknings

I regel mjölkade man två gånger om dagen, men var en ko nykalvad, blev hon mjölkad även vid middagen. I allmänhet var det fruntimren, som mjölkade, men även karlarna hjälpte till med det arbetet. De mjölkade vanligen i bleckspannar, och sedan tömdes mjölken i de mjölkkärl, som skickades till mejeriet. De mjölkande brukade

sitta på en mjölkpall, ett slags låg stol, vanligen med 3 ben

Betäckning.

Endast på ett fåtal ställen-- det var hos de större jordbrukarna -- hade man tjur, som stod till tjänstgöring. En betäckningsavgift på en krona var vanlig. Summan steg emellertid snart. En ko leddes alltid till tjuren, då hon var "tjurvill", brunstig. Betäckningen ägde vanligtvis rum utanför någon av uthuslängorna.

Kalvens uppväxt

Sällan eller aldrig ha kalvar diat i de områden, jag känner till. Då en kalv hade kommit till världen, fick han till en början någon liten del råmjölk. Efter hand ökade man så sakta på mängden, och till slut kunde han dricka snart sagt hur mycken mjölk som helst..

Fähus

Hade man mindre än 15 djur, hade man dem vanligtvis i en rad i fähuset. Framför dem hade man en gjuten krubba, som var lika lång som kreatursraden, och vidare fanns där ett foderbord, på vilket man lade hö och halm. Hade man fler djur, så hade man dem i två rader med huvudena mot varandra. Framför varje rad hade man en krubba, och mellan raderna ett foderbord. Från en loge kunde man bära upp foder på foderbordet, och över fähuset hade man "gälle", skulle, från vilken man nedkastade hö, som lätt kunde tagas och bäras upp på foderbordet. Fähuset hade flera fönster, och man luf-tade duktigt genom att öppna dörrarna. Aldrig har jag sett, att

kreaturen gått lösa i fähuset, men till min stora förvåning såg jag en gång på en gård i Ynglingarum av Häglinge socken, att små grisar, flera stycken, hade kommit upp i k^ubborna hos korna, som till synes betraktade de grymtande djuren som vänner.

Bås och bindsel.

Jag har aldrig sett andra bindsel än klave om halsen på djuren. Sådana klavar köpte man i allmänhet i järnhandeln. Klaven var fästad i en lång järnlänk, som var starkt fastspikad vid krubban

Strö och gödsel

Naturligtvis brukade man strö under djuren. Man ville ju ha kornas juver så vackra som möjligt. I allmänhet hade man någ^vvärdelös halm att strömed. För 60 à 70 år sedan odlades lin allmänt, och sedan hören va bröden (linet var bråkat) körde man ofta hem "skävorna" (träämnet) för att hava det som strömedel. Två gånger daglige, morgon och kväll, skulle mögbören, rullebären, fram och fyllas med gödsel, som samlade^s upp bekom djuren, samt sedan tömmas på gödselhögen, som låg utanför kostallet. När den var tömd, fick man fortsätta till mög- och piss^serännan, gödsel- och urinrännan, var tömd.

Andra djur i fähuset.

I allmänhet hade man inga andra djur i fähuset än de uppväxande kalvarna. Sedan kvigkalvarna voro ett halvt år eller kanske lite mer, voro de kvigor, och i allmänhet blevo de nog betäckta innan de voro 2 år för att sedan bliva kor. Tjuren brukade att stå med

i raden bland korna. Fåren hade i allmänhet sitt tillhåll i ett särskilt "fårahus", fårkätte. På ett par ställen i min hemförsamling har jag sett, att hönsen hade något slags stor hönsbur under taket i kostallet. Det var ganska osnyggt, även om det var golv i "hönsburen", så att hönsens spillning inte kunde falla ned på korna.

Kärl och redskap vid utfodringen .

Rovor och foderbetor har man länge haft som fodermedel, och dem förvarade man ofta i någon källare i fähuset. För övrigt hade man stora lårar, i vilka man förvarade gröpe och mjöl av andra slag till djuren. Ännu bättre var det, då man hade en "yrk". Det var inte många lantbrukare, som hade någon yrk, men en sådan ansågs på grund av sin storlek mycket värdefull för förvaring av fodermedel till djuren. En yrk var ^{ett slags} mycket stor träkista. Jag vågar inte bestämma hur mycket en yrk kunde rymma, men Bengt Persson i Mardal av Höja socken hade en yrk, som borde kunna rymma 20 hl, tycker jag. En yrk var så stor, att den var förfärligt svår att få både ut och in i något hus.

Utfodring under vintern . Utfodringen inom hus berodde helt på om det blev tidig eller sen vår. Där man hade flera eller många djur, där var det alltid männen, som skötte utfodringen, så vida de voro hemma. Man fodrade några gånger om dagen. På morgonen skulle djuren ha morgonfoder och på kvällen gällde det att nattfodra . Som fodermedel användes hö, halm, potatis, betor och rovor

samt drank (i Häglinge) och gröpe.

Vattning

Djuren vattnades två gånger om dagen: på förmiddagen och eftermiddagen. Detta gick så till, att man från den förutnämnda kokrubban hade en så lång vattenränna av blek eller trä att den räckte ut till vattenpumpens avloppsrör, och så pumpade man vattnet direkt in i kokrubborna. Hade man endast ett eller ett par djur, så bar man in vatten till dem.

Skälla och skällko.

Då djuren släpptes ut i skog och mark, hade man gärna en skälla på en av korna

Herde och vallhjon .

När betet på hösten i min hemförsamling började bli klent, så släppte man djuren, och då fick vanligtvis en pojke till uppgift att vakt^aa, valla djuren. Här är jag riktigt hemma, ty även jag har vaktat , vallat djur. Jag hade omkring 25 med stort och smått och nog kände jag mig som riktig karl, och inte kände jag mig stå på någon låg skala , då jag hade tillsyn över så många djur. De kördes ut vid 7-tiden på morgonen och fingo vara ute till kväll, då de skulle in i sina båsar, där de bundos. Sedan gällde det att strö under dem. För detta arbete hade jag full kost samt i lön 20 öre om dagen. Storartat.

Vallarens utrustning

7 Det bör kanske sägas, att någon vuxen tjur fick aldrig gå med i

vall, och därför bestod hela utrustningen i en prima "smällpisk" som man själv hade tillverkat. Mantbrukarna hade gott om lin, och "en näve hör" var lätt att få. Sedan gick det bra att fläta fyra revor och så "slunga" dem till en tjock piskreva och binda den på ett piskskaft, som man tillverkat av "piletillingar" "tol-tillinga-skaft." Det var "don". Och sedan kunde man smälla så, att kossorna förundrade sig. Till middag fick man mat utburen. Vallpojken skulle naturligtvis sörja för att djuren kommo till de platser, där det var bäst bete. Vidare skulle han tillse, att de inte inkommo på andra personers marker. Någon vallhund har man aldrig använt i de trakter, jag känner till. Transporten av mjölk till mejeriet skedde med tillhjälp av hästskjutsar. Man körde omkring och samlade upp mjölkkannorna och körde sedan i väg med dem.

I min hemförsamling stodo djuren tjuvdrade under sommaren. På det sättet kunde de stå flera månader. Då fingo de flyttas flera gånger om dagen.

Jag har aldrig hört omtalas, att man arrenderat ut sina kreatur. Om inte mitt minne sviker mig, så har man dock utarrenderat kvigor.